

FANMÅLERSKAN

Ida Mellgren

1853 – 1918

Under hösten 2006 startade föreningsarkivet ett fanprojekt i vilket drygt 150 stycken mottagna fanor och standar fotograferades, dokumenterades, digitaliserades och slutligen också arkiverades genom att de rullades runt klädda papprullar tillsammans med ett skyddande specialomslag. Sedan projektet har ytterligare ett 40-tal fanor och standar levererats till arkivet vilka sedermera också kommer att digitaliseras och arkiveras.

Till större delen härrör fanorna från föreningar som upphört och en del fanor är det sista återstående fragmentet eller beviset på en upphörd förening. De flesta fanorna har tillkommit cirka 1880–1930, de är konstnärligt utförda och utgör vackra och värdefulla samlingstecken för föreningarna. Fanornas kondition varierar, många är märkta av väder och vind, några visar på märken efter angrepp av insekter. Under arbetets gång stötte vi på många vackra och konstnärligt utsmyckade fanor och standar där flera av Sveriges mer kända fanmålare såsom Viktor Lindblad, Örebro, Axel W Bergqvist, Göteborg och Edward Högardh, Halmstad fanns representerade.

Vårt alldeles speciella intresse väcktes dock för de fanor och standar som är tillverkade av Ida Mellgren, Trollhättan. Dessa fanor och framför allt standar tillhör arkivets äldsta bevarade.

Foto: Trollhättans Museum.

Under genomgången av våra fanor och standar lyckats vi identifiera 11 stycken fanor målade av Ida Mellgren varav åtta stycken är signerade. Utav fanorna och standaren är fem stycken från olika fackföreningar medan sex stycken tillhör nykterhetsloger.

Ida Mellgren var född i Trollhättan. Hon arbetade till en början som fotograf och hade under 1880-talet fram till 1894 en egen fotoateljé.

Hon var mycket aktiv inom nykterhetsrörelsen och debuterade som konstnärinna genom ett standar beställt av *Logen Ekeblad* i Trollhättan 1882. Med tiden utvidgades kundkretsen till att även omfatta arbetarrörelsen och med detta spreds hennes verk över hela Sverige. Ida Mellgren hade dessutom beställningar från utlandet. Förutom Norge var hon också anlitad i Frankrike och England.

Den första kända politiska fanan målade hon 1889 åt *Norrköpings Arbetareklubb* och två år senare målade hon den första röda fackföreningsfanan, tillhörande *Göteborgs Järn- och Metallarbetarefackförening*. Under 1890-talet målade hon sedan ett stort antal fackföreningsfanor som numera finns bevarade på arkiv, museer och fackförenings-expeditioner runt om i hela landet.

Ofta är hennes fanor och standar anonyma men ibland är de signerade med initialerna I.M. En del har hon dessutom signerat med hela sitt namn. En teori kan kanske vara att detta är tidiga exemplar som producerats innan hon riktigt etablerat sig inom fanmåleriet. Därmed kan kanske hela hennes namnteckning vara en föregångare till den kommande initialsignaturen.

Ida Mellgren använde sig av antingen ylle eller siden i hennes fanor. Sidentyget importerade hon från Frankrike. Då hon vid första världskrigets början slutade att måla fanor var en bidragande orsak svårigheten att få tag på bra material.

Det som mest karaktäristiskt för Ida Mellgrens fan- och standarmotiv är först och främst hennes krukväxtliknande och silverkantade bladrankor och starka färger och detaljerade skildringar av arbetsmiljöer. Detta kan man tydligt se i fanan tillhörande *Svenska Skrädderiarbetareförbundet Avd 1, Trollhättan*, där Mellgren detaljerat visar på skräddarens arbetsuppgift i ett vackert utsmyckat arbetsrum som för tankarna till hemmiljö snarare än till en intensiv fabriksmiljö. Detta är ytterst speciellt då arbetsbilder på skrädderiarbetarnas fanor är relativt ovanliga.

Detalj ur fana tillhörande Svenska Skrädderiarbetareförbundet Avd 1, Trollhättan. Foto Ralf Olsson.

Detalj av applikation från fana tillhörande Svenska Bryggeriarbetareförbundet Avd 51 Trollhättan. Foto Ralf Olsson

Man kan dessutom lätt känna igen hennes applicerade och broderade blomrankor och på hennes gudinnor i applikations-teknik som sträcker sig några år in på 1900-talet. Denna teknik har Mellgren använt sig av i fanan tillhörande *Svenska Bryggeriarbetareförbundet Avd 51, Trollhättan*.

Detalj ur fana tillhörande Logen Vikingen No 73, Uddevalla.
Foto Ralf Olsson

Om man ser till motiven är dessa ofta ytterst detaljerade och verklighetstroga. Ett exempel på detta är fanan tillhörande *Logen Vikingen No 73, Uddevalla*. Målningen är utförd i sann nationalromantisk anda och föreställer en viking som besegrar en drake. Denna viking som säkert både kan ses som en symbol för logen med samma namn men som också vid denna tid var ett uppskattat motiv inom konsten. Under 1800-talet präglades konsten överlag av ett nästan teatraliskt historiemåleri med dramatiska tolkningar av bibliska, mytologiska, nationella och historiska motiv.

Denna fana är signerad med Ida Mellgrens hela namn vilket kanske kan tyda på att det är en av hennes tidigare fanmålningar.

Detalj ur Logen 1353 Fast Vänskaps standar.
Foto Ralf Olsson.

Ett av de standar som särskilt kom att väcka vår nyfikenhet tillhör föreningen *Logen 1353 Fast Vänskap i Lysekil*. Föreningen bildades 1887 och kring motivet på standaret finns en intressant historia. Då standaret utan tvekan är ett verk av Ida Mellgren men då den välbekanta signaturen saknades så var det av intresse att försöka finna mer information om dess tillkomst. Vi fördjupade oss i logens protokoll och fann snart att Ida Mellgren uppgavs som tillverkare av detta standar vars tillkomstår också kunde fastställas till 1891.

Motivet är målat i en havsmiljö och präglas av ljusa pastellfärger. En gudinna, iförd rosa klädedräkt och med ett svärd i sin hand, är i full färd att besegra ett ur havet uppstiget sjöodjur. På hennes hjässa syns ankaret, hjärtat och korset, symbolerna för "Tro, Hopp och Kärlek", vars gyllene sken bildar en strålande gloria.

På himlen finns den symbol som är typisk för just nykterhetsstandar nämligen Guds allseende öga omgiven av ljusets strålar.

En rolig bildlig detalj är det berg som ligger i vattnet och vars profil får skepnad av ett ansikte med ögon som betraktar gudinnan besegra odjuret, vilket kanske också kan tolkas som en metafor för bekämpandet av den förrädiska alkoholen.

Tittar man vidare i logens protokoll kan man läsa hur logen diskuterade standarets motiv och det som här är intressant är de bestämda åsikter medlemmarna hade om att *"innefattningen i detta standar skulle föreställa ett brusande hav med ett skepp som däri håller på att gå förlorat samt en räddningsbåt som upptager de nödställda m.m."*

Med resultatet i vår hand är det tydligt att det inte var detta motiv som kom att prägla det färdigställda standaret. Vad som hände på vägen är inget som framkommer i protokollsböckerna, om detta kan vi bara spekulera.

En orsak kan kanske vara att standaret visade sig bli kostsammare än logens medlemmar till en början räknade med. Enligt protokollet begärde Mellgren ett förskott på 40 kronor. För denna kostnad hade logen ingen befintlig kassa utan *"medlemmarna enade sig om att var för sig teckna en krona till detsamma"*. Dock gick insamlingen trögt och till slut bestämdes att ta det som fattades ur logekassan för att betala standaret. Den slutliga kostnaden blev således 85 kronor vilket på denna tid och för en liten förening troligen var en betydande summa.

En annan orsak till det förändrade motivet kan kanske sättas i samband med de ord som nedtecknats på logens möte den 14 juni 1891 där det berättas om ett brev som kommit från Ida Mellgren i vilket hon *"lofvar skänka logen en tafla som gratispemie till standaret"* En spekulering häri kan kanske vara att det under beställningen och tillverkningen skett ett missförstånd och att detta var konstnärinnans sätt att blidka logen.

Att slutresultatet sedan blev otroligt vackert är något som också logens historik från 40-årsjubileet 1927 berättar om. I denna kan man läsa om hur standaret hade *"ord om sig att vara det vackraste som fanns bland logerna i distriktet [...] Även leverantören Ida Mellgren måste ha ansett detsamma när hon begärde att få låna standaret till en utställning i Göteborg. Logen avslog emellertid denna begäran"*.

Källor:

Margareta Ståhl, *Vår Enighets Fana – ett sekel fackliga fanor*. Stockholm 1998

Märta Holkers, *Den svenska målarkonstens historia*. Stockholm 2001

Logen 1353 Fast Vänskap, Lysekil, Protokoll och jubileumshistorik